Dogonernas myter

En traditionell maskdans i byn Tireli i Dogonlandet ordnades för att tacka ett franskt arbetslag som hjälpt med en ny brunn för byborna.

När min reskamrat Marianne och jag på vår Mali-resa kom till Dogonlandet gjorde vi oss genast hemmastadda i byn Tireli och tog oss en första titt i byn. Där kom vi till byrådets hus *toguna* vilket betyder ”ordens hus” och som används endast av män. Det står alltid i dogonbyarnas norra del och består av åtta oftast skulpterade träpålar. Det tjocka och platta halmtaket är avsiktligt lågt så att männen tvingas diskutera lugnt, för om de reser sig i vrede eller av iver, slår de huvudet i taket.

Kvinnor är inte tillåtna att gå in i toguna. Männen har också lagt sig till med ett hemligt språk (*sigi so*) och de följer särskilda etiketter, förpliktelser och förbud vilka de förmedlar till den unga generationens män i togunan för att föra dogonfolkets traditionerna vidare.

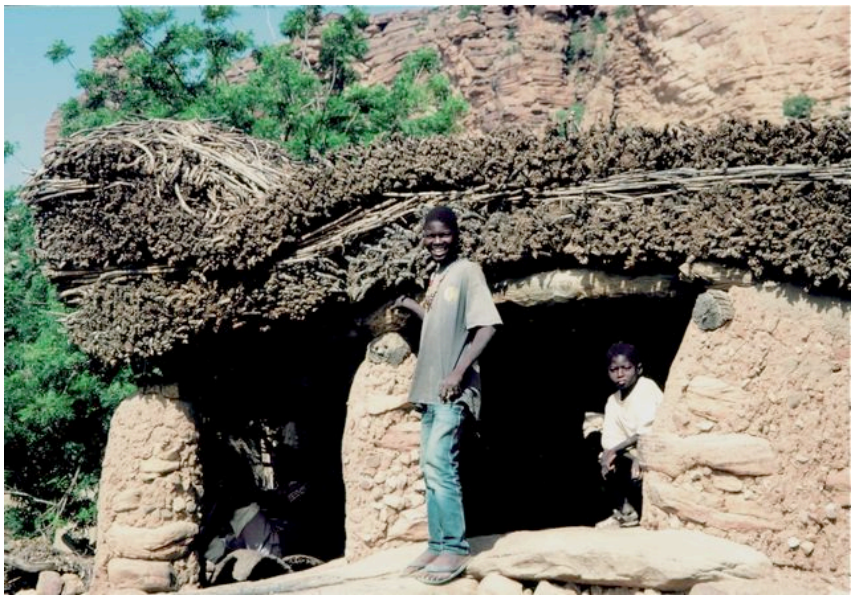

Toguna, i byn Tireli.

Den viktigaste kunskapen som förs vidare är dogonernas kosmologi som styr dogonfolkets dagliga liv, inte minst i utövandet av olika riter och kulthandlingar. Men även i mindre detaljer som deras små öron- eller näspärlor och andra smycken som dogonkvinnorna bär, fastän de attraherar män, har de också en religiös och symbolisk innebörd som härleds till deras skapelsemyt och då särskilt färgvalen. Detsamma gäller klädedräkten, både hos män och hos kvinnor. Eftersom dogonerna inte har skriftliga traditioner förs all kunskap vidare i muntliga traditioner. Detta system tillåter naturligtvis några avvikande variationer i regionen.

Det karaktäristiska för animistiska samhällen verkar vara att vardagslivet, som det ter sig också i Dogonlandet, underordnas kulthandlingar och magiska föreställningar där nuet inkluderar förfädernas andar, och att byns arkitektoniska ordning också förtäljer om en universell ordning och mening som genomsyrar allt tankeliv.

Vid sidorna av byns centrala del finns kvinnohus dit kvinnorna måste dra sig tillbaka under menstruationen, eftersom de anses orena då och behöver vila från arbete. Kvinnohusen är runda och symboliserar livmodern. Många av dessa hus väggar har skulpterade figurer föreställande män och kvinnor med enorma genitalier utsmyckade med könshår. Medan männens hus i norr symboliserar byns huvud, symboliserar kvinnohusen i öster och väster byns händer. De större familjehusen är byns bröst och mage, och byaltaren i söder utgör byns fötter.

Dogonbyarnas hus formar alltså en människokropp.[1] Stenarna, där man krossar frukten *Lannea acida* för att utvinna olja, placeras i byns centrum för att representera kvinnans genitalier. Vid sidan av stenarna ligger mannens genitalieplats, men med hänsyn till kvinnorna, står det ”erigerade” altaret utanför gårdsmuren. Klättrar man upp på klippan för att se byns ”kropp” kan det blir svårt att urskilja den för alla nya byggnader som inte längre följer mallen.

Dogonhusen är byggda av sandsten och halmblandad lera. Överallt står kornbodar med toppiga tak av hirshalm, de står på träpålar och stenar några decimetrar ovanför marken vilket hindrar skadedjur från att komma åt säden. Dörrarna av trä är skulpterade och framställer dogonmytens figurer. Sädesbodarnas tak liknar faktiskt halmhattar och en del av taken hänger på sned vilket ser lite komiskt ut på ett hus.

Nära toguna ligger en religiös kultplats, sjakalens bord, som den kallas. Där förrättas religiösa ceremonier. Vid skymningen ritar spåmannen i sanden ett rutmönster och skriver in mytiska symboler och den fråga man vill ha svar på. Ovanpå lägger han ut jordnötter och

[1] Antropomorfisk form.

häller på mjölk och hirsvälling, allt för att sjakalen ska komma på natten. Följande morgon tolkar han spåren efter djurbesöket och ger svaret på spådomsfrågan.

I byäldstens hus, *ginna*, finns ett särskilt rum där man bevarar fetischer och begravningskärl. Husets platta tak används som takterrass där besökande erbjuds sovplats. Under den hetaste årstiden sover byinvånarna också själva ute på taken när det är för varmt att sova inomhus. Då kan dogonerna sova även på klipporna. Till takterrassen klättrar man från utsidan på avkapade trädstammar med glest uthuggna trappsteg, hack egentligen. Stegen ser ut som en tjock klyka som lutar mot huset.

Vi fick träffa byäldsten, som vi då trodde var en *hogon*. Hogon är benämningen på en regional släktäldste. Han är ättling i rakt nedstigande led från dogonernas allra första anfäder. Han är också regionens religiösa överhuvud och äger den samlade kunskapen om dogonernas religiösa föreställningar. Hogon har ett eget hus, *ogo gine*, som ligger högst upp i byn, vid klippan. Husets väggar är försedda med målningar ur deras skapelsemyt. Dessa målas om vart sextionde år. Hogon sägs komma ner till byn bara av speciella skäl som att ordna religiösa ceremonier, fester och begravningar. Vi hade med oss till denne byäldste några kolanötter som gåvor vilket väntas av en främling som inträder i byn.

Vill man dessutom bli spådd av en hogon måste man ge en större offergåva. Jag lärde mig av byäldsten att storleken på gåvan motsvarar den känsla av försakelse och förlust som bortskänkandet innebär. Ett överskott är aldrig ett offer, så något pris kan ingen ange. Det är bara man själv som måste rannsaka sitt inre för att bedöma offergåvans värde.

Vid middagssolen blev det för hett att röra sig, och vi fick veta att en planerad maskdans i eftermiddagen skjutits upp till i morgon. Gästerna från huvudstaden Bamako var på väg men var försenade. Då passade Marianne på att gå upp till byäldsten för att få ett enskilt samtal, kanske bli spådd, vilket hon försökte genomföra med hjälp av två tolkar; den ene översatte från franska till bambara och den andre från bambara till dogo. Det blev ett egendomligt samtal, berättade hon, och inte mycket av denna översättningskedja lät som svar på hennes frågor. Det som hon uppfattade som en förutsägelse var att hon skulle komma levande hem, och det var ju betryggande eftersom vi ännu hade mycket kvar av vår resa och vad som helst skulle ju kunna hända.

Under tiden Marianne satt hos spåmannen passade jag på att ta en extra dusch. Vår gårds toalett består av avbalkningar i gårdsmuren, det ena rummet för dusch och det andra för latrin. Man kan se ut över landskapet medan man tvålar in sig och sköljer sig med en skopa vatten ur ett ämbar. Handduken är nästan onödig att använda.

Latrinen på andra sidan av mellanväggen är ett djupt hål i lergolvet, ibland försedd med lock. En färggrann vattenkanna av plast, som liknar våra gamla kaffepannor, kan finnas där, eller så har man en med sig. Det luktar starkt i utrymmena från den jäsande latrinen under toagolvet och från den gemensamma rännan i mellanväggens mynning vilken leder ut urin och duschvatten i ett kort rör genom gårdsmuren. Avloppssystem saknas i hela området.

På morgonen före soluppgången såg vi från vårt tak unga flickor gå mjukt och lätt genom den smala och steniga gränden nedanför balanserande på sina huvuden stora hinkar och baljor med vatten. Deras kroppshållning och gång är graciös trots baljor som kan rymma uppemot tjugo liter vatten och trots den steniga och ojämna marken. Det är de unga flickornas uppgift att bära vatten för hela byns dagsbehov.

Dogonerna är stolta över sin flit och lättja fördöms. Stöld förekommer inte, för, som de själva säger, ”vi är alltför upptagna med arbete”. Både män och kvinnor arbetar på hirs-

och durrafälten med enkla handredskap. Hirs är basfödan som kan bli för ensidig. Trots att barn inte är hungriga i Dogonlandet kan man ändå se barn med svullna magar av näringsbrist. Det odlas också lök, även till export i hela Sudanområdet, och familjerna sköter getter, någon ko och höns för egna behov. En gång om året ordnas ett kollektivt fiske, mera som en tilldragelse men som ändå ger variation i mathållningen. Männen jagar också, men i huvudsak är dogonerna jordbruksfolk som odlar förutom hirs och durra också ris, bönor och tobak.

Mycket tidigt vid soluppgången, medan flickorna ännu var vid brunnen, hörde vi ett gevärskott från klippan. Detta betydde att någon i byn hade dött under natten.

Dagens maskdans blev en fantastisk och oförglömlig upplevelse. Byns unga män (*olubaru*), invigda i dogonmytens hemligheter, klädda i röda kjolar av hibiscusfibrer som de bär ovanpå mörka indigoblå pösbyxor, sprang ned genom byns smala och steniga gränder till byns öppna plats på slätten där föreställningen skulle äga rum. De ”är uppfyllda av dansens eldighet och mytens mäktiga innebörd”, som den kände Afrikaexperten Basil Davidson beskriver dansarna, när de är på väg att inta arenan.

Byns äldre män i mörkblå kläder leder dem i inledningsskedet. En annan grupp män sitter på huk och trummar i en rad. På huvudet bär var och en av dansarna någon av de trämasker som symboliserar deras skapelseberättelses figurer. De har bar överkropp och stora långfransiga röd- och purpurfärgade armband av växtfibrer som de skakar oavbrutet. Några har hängslen av kaurisnäckor och bröst av hårda svartmålade fruktskalshalvor som kvinnoattribut. Maskerna täcker hela huvudet.

Varje mask har egna danssteg och dansarna leds av dova trumslag som de äldre männen slår i olika rytmer beroende på dansens koreografi. Dansarna rör sig oavbrutet i trummornas takt i flera timmar. Fler och fler bybon samlas kring arenan och de flesta står under baobadträdens skugga. Allt arbete tycks ha upphört så många kvinnor och barn som är med.

Vid sidan av arenan, bakom de äldre männens rad, såg vi helt plötsligt två små nakna, kanske treåriga pojkar, som också tog samma steg som dansarna trots att pojkarna inte kunde se dansarna bakom de vuxnas rygg. Scenen väckte stor munterhet hos oss åskådare.

Inom maskkulten *Awa*, som vi nu fick ta del av, används uppemot åttio olika masker, alla används dock inte till mindre fester. *Kanaga*-masken som för oss ser ut som en sprattelgubbe, ett dubbelkors av vitmålat trä med vinkelrätt böjda ändar, symboliserar Guds skaparkraft och de första människorna. Den föreställer också elementen himmel, vatten och jord. Maskens insida har en tapp som dansaren håller mellan tänderna vilket kräver starka käkar.

Sirigué-masken, flervåningsmasken, är tre till sju meter hög och symboliserar hogons hus, men även en orm. I slutfasen av sin dans slår dansaren den avsmalnande spetsen i marken så att det dammar om arenan. Avsikten är att be de döda om förlåtelse därför att det enligt deras skapelseberättelse var människan som förde in döden i världen.

Andra masker föreställer Guds skapelser som djur och människor. Bland de mest spektakulära är styltmaskerna, en fågelsymbol. Hogon har före dansen välsignat styltdansarna för att hindra dem från att dansa omkull, de kan ju inte hoppa av de höga styltorna eftersom de är fastlindade vid benen.

Humor och komiska gester hos de fåglar eller andra djur de representerar blir varmt applåderade. Den högtidliga innebörden blandas alltid med muntra inslag och lekfullhet.

Efter dansföreställningen samlades bybefolkningen framför byskolan där en sista dans framfördes och därefter fick dansarna dricka hirsöl, *kojo* (eller *chakalow*), ur stora kalebasshalvor. Vi blev också bjudna att smaka på ölet som hade en lätt och lite saftliknande smak. När man dricker ur kalebasshalvor symboliserar innehållet kvinnans livgivande saft. Hirsölet tillverkas traditionsenligt av männen före festen. Det är dogonmännens favoritdryck och inte oväntat dricks det för att förfäderna är törstiga: ”The dead are dying of thirst! ”

Under denna korta tid hade det redan känts nödvändigt att läsa mera om dogonernas kultur för att försöka förstå allt vad vi hade sett och skulle komma att få se, så vi satte oss ned för att studera våra reseböcker och utdrag ur dogonernas kosmologi som vi tagit med oss på resan. Snart drogs vi in i dogonfolkets märkliga skapelsedrama:

> Dogonernas allsmäktiga Gud, *Amma*, skapade världssystemet med sol och planeterna. Amma skapade Jorden platt liggande på rygg. Jorden är feminin; dess kön är myrstacken[2] medan termitstacken är dess klitoris.
>
> När Amma närmade sig Jorden, som var hans kvinna, reste sig termitstacken upp för att hindra passagen till könets inre och samlaget kunde inte äga rum. Men Amma raserade termitstacken och avlägsnade på så sätt kvinnans maskulina kraft. Och när Jorden nu låg stympad kunde samlaget äga rum.
>
> Från denna förening födde Jorden en sjakal (*Thos aureus*), i stället för ett tvillingpar som var Ammas ursprungliga avsikt för en fulländad avkomma, och därför fick den singelfödda sjakalen symbolisera oordning och Guds svårigheter.
>
> Amma förenade sig med Jorden en gång till och vattnet, den gudomliga säden, trängde in i Jordens sköte och ett tvillingpar föddes, *Nommo*, till hälften människa, till hälften orm och var och en med dubbelt kön.
>
> Tvillingparet Nommo föddes av Jorden men uppfostrades av deras Fader i himlen och de fick del av Ordet. Dessa andar, Nommo, var av samma gudomliga ande som Gud.
>
> Nommo steg ned på Jorden och skylde sin Mors nakenhet med växtfibrer från himlen vilka delats i tio kardor (handens tio fingrar) och la dem på hennes kön. Växtfibrerna var fyllda med vatten och ord, förmedlare av andlighet.
>
> Sjakalen, som förnekats av Amma, ville tillägna sig Ordet i jordens sköte och la sina händer på fibrerna som inneslöt språket. Hans mor, Jorden, gjorde motstånd och ville hindra en incestuös handling som hennes son ämnade inleda. Moderjorden förvandlade sig då till en myra och begravde sig i myrboet, i sin egen livmoder. Men sjakalen följde efter in i Jordens kön och fullbordade incesten.
>
> Handlingen fick flera konsekvenser, bland annat att sjakalen lyckades erövra Ordet och blev kapabel att uppenbara Guds avsikter för spåmännen. Den medförde också uppkomsten av menstruationsblodet vilket färgade fibrerna röda (därav är fibrerna röda och vattenstänkta på maskdansen).
>
> Amma övergav sin maka, Jorden, som besudlats av sonen och beslöt då att skapa det första människoparet av fuktig lera som han formade till en livmoder och placerade den på jorden och täckte den med pelletmassa som slungades ned från himlen.
>
> Tvillingparet Nommo som förutsåg att de ursprungliga tvillingfödslarna skulle upphöra i framtiden gav det första människoparet var sina två själar av olika kön. Mannens kvinnliga själ sitter i förhuden, kvinnans manliga själ i klitoris.
>
> För att en människa ska bli ett med sitt kön avlägsnade Nommo följaktligen den kvinnliga förhuden från mannen varefter mannen förenade sig med kvinnan som blev havande med tvillingar, de två första barnen av en serie på åtta.

---

[2] ”Myrstacken” är för oss en missvisande benämning på myrsamhället, eftersom den här inte består av barr och reser sig i höjden, utan består av ingångar av hål i sanden som leder till en underjordisk labyrint av gångar och ihåligheter.

Vid nedkomsten koncentrerades kvinnans födslosmärta i klitoris och en osynlig hand skar av den för att göra kvinnan ett med sitt kön.

Det första människoparet kom att föda dogonfolkets första förfäder (fyra tvillingpar) som gav upphov till fyra stammar.

Marianne avslutade våra studier med att läsa högt: ”Alla barn är androgyna, fysiskt och själsligt sett. För att kunna fortplanta sig och leva socialt måste varje människa välja sitt kön och sin själ. Att bli vuxen är att avlägsna det fysiska belägget för sin dubbla könstillhörighet. Samlag mellan en omskuren man och en icke könsstympad kvinna eller mellan en könsstympad kvinna och en icke omskuren man anses som incest. Omskärelse och stympning görs också för att ge ett blodsoffer till Amma.”

Alltså avlägsnades mannens förhud som en kvinnlig själ (blygläppar) och kvinnans klitoris avlägsnades som en manlig själ (ollonet). – Jag satt alldeles förbluffad. Nu hade jag äntligen fått en förklaring till den kvinnliga omskärelsen. Och svaret på min fråga hur det kommer sig att mödrar kan utsätta sina barn för en så ohygglig tortyr som könsstympningen innebär[3]. Självklart måste en sådan handling vara sanktionerad av själva gudomen. Till och med trefaldigt som här: först stympade Amma jorden, sedan stympade Nommo det första människoparet. Och nu utför människorna samma sak på sina barn!

Även om den allra första orsaken kan ha varit mannens rädsla för kvinnans sexualitet och framförallt upptäckten att det var mannens säd som gav liv i kvinnans livmoder (ingen man vill väl försörja en annan mans avkomma varför han måste hindra kvinnan från att bli gravid med någon annan) så måste det finnas andra så starka skäl för att mödrar ska föra vidare denna närmast tortyrliknande tradition. Ett religiöst tvingande skäl är förstås det allra starkaste för att kunna vidmakthålla seden. Men även de kulturella och sociala skälen tycks vara lika starka trots att man inte kan hänvisa till annat än just själva sedvänjan så som det sker i många afrikanska länder.

Dogonflickorna anses vara rena efter könsstympningen och ägnade att bli mödrar efter menstruationens början. Många giftermål är i förväg ordnade, några redan i tidig barndom, men det förekommer att ungdomar kan också själva välja en partner. Det sker vid fullmåne. Dogonerna anser att deras tid är dagtid, medan nätterna hör till andarna och till de som kommunicerar med andarna såsom hogoner och totemtillverkare. Men vid fullmåne är dogonerna uppe länge för då stannar andarna i sina gömmor. Flickorna formar

---

[3] Könsstympning av flickor sker i allmänhet i sexårsåldern, men kan variera beroende på barnets mognad och andra omständigheter. Ingreppet åtföljs av olika ritualer, som innebär en initiation i vuxenvärldens sociala regler och etiska/religiösa värdesystem. Barnen isoleras under läkningsperioden på en enskild plats utanför byn tillsammans med några vuxna, som utsetts att inviga och övervaka barnen.

Omskärelseritualen (*batono*) för pojkar sker i nio- och tolvårsåldern (*tumo*) gruppvis (ca 200 pojkar) vart tredje år i Songo nära Bandiagara i södra Dogonlandet. Den ordnas i samband med såddfestivalen. De initierades återkomst till byn hedras med en stor fest med rituella danser. De har nu ingått ett brödraskap som förpliktigar dem att bevara deras kultur för framtiden.

Det är inte troligt att alla dogontraditioner kan stå emot inflytande från yttervärlden även om det ännu idag verkar som om deras samhälle har stått oförändrat i årtusenden. I Mali är den kvinnliga könsstympningen ännu inte förbjuden i lag. Men när lagen införs kommer det att ta tid innan sedvänjan försvinner.

Man har kunnat historiskt datera det svåraste och det totala avlägsnandet av könsdelarna, infibulation, den faraoniska stympningen (som inte tillämpas i Dogonlandet), ungefär 6 000 år tillbaka i tiden.

sig i en ring och sjunger och dansar efter rytmen av handklappningar och stamp. Pojkarna deltar inte i dansen, men om någon pojke är förtjust i en flicka går han fram till henne och tar henne i hand. Sedan kan de gå under ett baobabträd för att samtala med varandra. Ibland kan feststämningen störas av att en pojke valt en flicka som redan är upptagen.

Byn Guimini där vi stannade under middagshettan.

Utöver maskkulten med maskdans finns det flera kultformer och riter. *Lebe*-kulten är till för att gynna jordens fertilitet, och kultens ledare är hogon. Hogons ansvar är att skydda jordens renhet och därför deltar han som officiant på ceremonier som rör jorden och skörden. Den viktigaste riten *bulu* hålls i dagarna vid sådden, i regnperiodens omedelbara början. Ett lebealtar finns i varje by och är en central kultplats för det jordbrukbrukande dogonfolket. Lebe var en av de åtta första förfäderna, den sjunde, som förvandlade sig till orm, och det var han som ledde dogonerna från Mande-området till Bandiagaraklippan. Därför är ormen en särskilt viktig symbol. Ormen som biter sin svans är en liknelse för jordklotet. När ormen upphör att äta sin svans upphör också livet på jorden. Ormen tillhör dogonernas världsbild.

Binu-kulten är totemisk och går tillbaka på skapelsemyten och de första fyra paren tvillingar, dogonernas anfäder, som förutom att de var människor också kunde omvandla sig till djur: orm (som Lebe), sköldpadda, skorpion, krokodil, groda, ödla, hare och sjakal. Varje klan har något av dessa djur som sin symbol och man lär barnen berättelser om djurens del i dogonfolkets mytiska historia.

Under olika skördeperioder läggs även offergåvor på lebealtaret för att gynna jorden.

Dogonerna praktiserar förfädersdyrkan för att få del av deras kraft. Binukulten för dem nära deras esoteriska lära som de uppger sig ha fått från utomjordiska besökare från stjärnan Sirius. När en dogon dör stannar själen kvar i byn och är vilsen och letar efter en ny boplats. Därför ordnas olika ceremonier för att hjälpa själen att förenas med andevärlden.

Regionens hogon ombeds att ta ned den största av maskerna, *iminana*-masken, från dess förvaringsplats i klippans grotta och föra den hem till den döde för att han eller hon ska träda i förbindelse med de tidigare själarna som har kontakt med masken. Annars används den stora masken bara under den stora festen för stjärnan Sirius som hålls bara vart

60 år. Helst ska ceremonin äga rum samma eller följande dag efter dödsbudet och på kvällen tas fram trummor och flera masker för att ordna maskdans för den frigjorda själen. Flickorna håller sig hemma då, ty de kan få mardrömmar av den starka andekraften som kan skrämma dem. De är bärare av nytt liv och anses som mödrar för hela mänskligheten och därför är det viktigt att skydda deras själsliga balans.

Följande dag bärs kroppen genom hela byn och hissas upp med hjälp av baobabrep i byns gravgrotta i klippväggen; denna rit kallas för *bago bundo*. Som tröst brukar man säga: ”De döda kan aldrig dö.” För de bortgångnas själar hålls senare så kallad *Dama*-fest en gång om året för att med maskdansens hjälp leda dem som dött under den senaste damaperioden till deras rätta tillvaro i andevärlden.

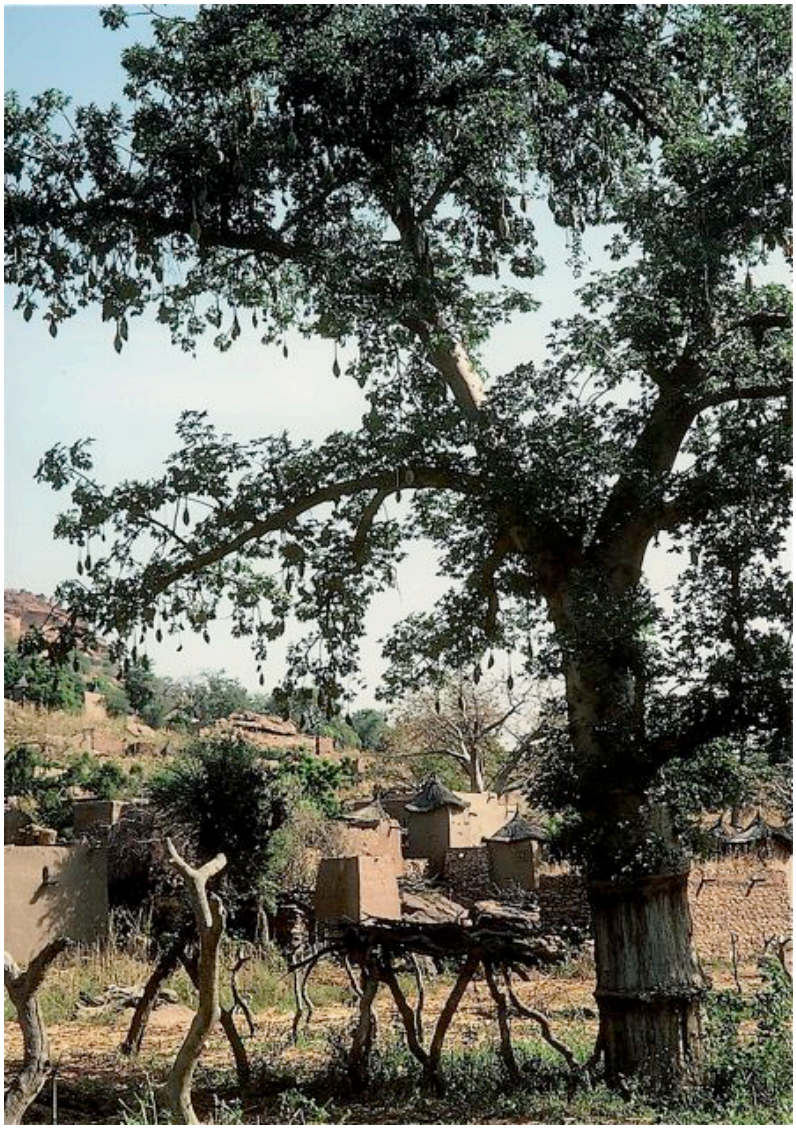

Kring många byar växer baobabträd (apbrödsträd). Av dess frukter som hänger i grenarna gör man musikinstrument. Manborrar hål i det hårda skalet och när fröna torkar inuti används frukten som en rytmskallra. Ordet baobab är ursprungligen ett arabiskt ord ’bu hibab’ och betyder frukt med många frön. Av trädets bark tillverkas rep.

Nedanför i trädets skugga ligger byns marknadsplats. Marknad hålles en gång i veckan. Eftersom en dogonvecka har fem dagar måste man hålla reda på när de infaller enligt våra veckodagar.

Riterna som utövas i Dogonlandet är många, en av de viktigaste är initiationsriten *batono* då pojkarna omskärs. En något ovanligare är *Bado*-riten, som är en stamfest och firas för *Digitaria*s[4] (stjärnan Sirius B) årslånga rotation kring sin egen axel.

Det kanske inte är så svårt att förstå varför dogonfolket har ett så djupt intresse för himlakroppar. Dogonbyarna hade inte elektricitet, bara en och annan ficklampas sken rörde sig blinkande när någon gick i mörkret. Varje kväll följde vi månens positioner och vi såg stjärnfall och ensamma satelliter ila över stjärnvalvet. Ett stillsamt skådespel man aldrig tröttnar på, men väl somnar gott till.

Dogonfolket besitter anmärkningsvärda astronomiska kunskaper. De har känt till planetariska omloppsbanor, Saturnus' ringar och Jupiters månar utan att ha några tekniska hjälpmedel.

Stjärnan Sirius A heter på dogo *Sigui-tolo*, ”stjärnan Sigui” också nämnd som Hundstjärnan och består enligt dem av tre stjärnor. Sirius' osynliga följeslagare, Sirius B, upptäcktes inte förrän 1844 av den tyske astronomen Friedrich Bessel (och bekräftades och beskrevs 1862 av amerikanen Alvan Clark). Det är en ”vit dvärg” som inte har någon lyskraft men vars massa är lika tung som solens och den orsakar oregelbundenheter i Sirius bana. Denna stjärna, *Po-tolo*, ”krabbgrässtjärnan” (det minsta fröet dogonfolket känner till, *Digitaria* som det också heter) som är osynlig för ögat, har en elliptisk omloppsbana. Dess omloppstid är 50 år vilket dogonerna också länge känt till. År 1971 lyckades man fotografera den tunga dubbelstjärnan.

Den tredje stjärnan, *Emme-ya*, ”kvinnostjärnan” tror sig några astronomer ha observerat på 1920-talet, men den har ännu inte upptäckts; däremot observerade man 1995 extremt tung materia i området.

Sirius har gett namnet till *sigui*-festen som firas för världens pånyttfödelse vart sextionde år (senaste 1960) då Sirius syns på en bestämd position i himlen. Dogonerna anser att livssäden kommit till jorden från Sirius och att de fått besök av varelser därifrån som förmedlat till dem deras djupare kosmologiska kunskaper. De har också därifrån fått instruktioner om omskärelse.

Dogonfolkets fyra stammar, *Onos-, Domno-, Arous- och Dyons*-släkten som härstammar från de första fyra tvillingparen, har var och en specialiserat sig på studier av olika himlakroppar.

På eftermiddagssträckan passerade vi flera myrhål. Jag hoppade av flaket för att ta en bild av dessa mytiska ”jordens genitalier”. Myrsamhällen ses som heliga platser, man trampar aldrig på dem, hellre lägger man lite mat som offergåvor. Men några fotspår fanns där som en ovetande vandrare hade lämnat efter sig.

En gammal sägn berättar att Amma hade gett en fiberkjol till myran och att myran hade gett den till kvinnan. I en avlägsen tid hade själva maskkulten tillhört kvinnorna. (En variant av skapelsemyten då Nommo la fibrer från himlen på jordens genitala öppning för att skyla jordemoderns nakenhet.) Männen hade varit skrämda för maskkulten eftersom de inte kände till dess hemligheter som gav kvinnor makt. Så männen lurade till sig både maskerna och fiberkjolen och att det var sen dess som männen haft hand om kulten. Vem vet!

Riktigt hemtamt kändes det nu att vandra vidare i myternas spår. Hemtamt kändes det också att se svalor vina i luften och tänka på att de kanske kommit hit från Sverige. Jag fick lust att vinka till dem.

[4] Namnet på den växt som har mycket pyttismå frön och som används till kvinnliga ritualer.

Den mytiska 'myrstacken' jordens kvinnliga genitalorgan, slät och könsstympat så att guden Amma från himlen kunde förena sig med Jorden/Kvinnan och avla sin första avkomma. En ovetande oförsiktig vandrare har lämnat sitt fotspår på en helig plats.

Teli, en av de sydligaste byarna i Dogonlandet, är också en av de mest intressanta och sevärda: tellemgrottorna som grävts direkt ur klippan av folkslag före dogonerna är väl bevarade, och de uppradade kornbodarna som klättrar upp längs klippbranten gör ett starkt intryck på en besökare.

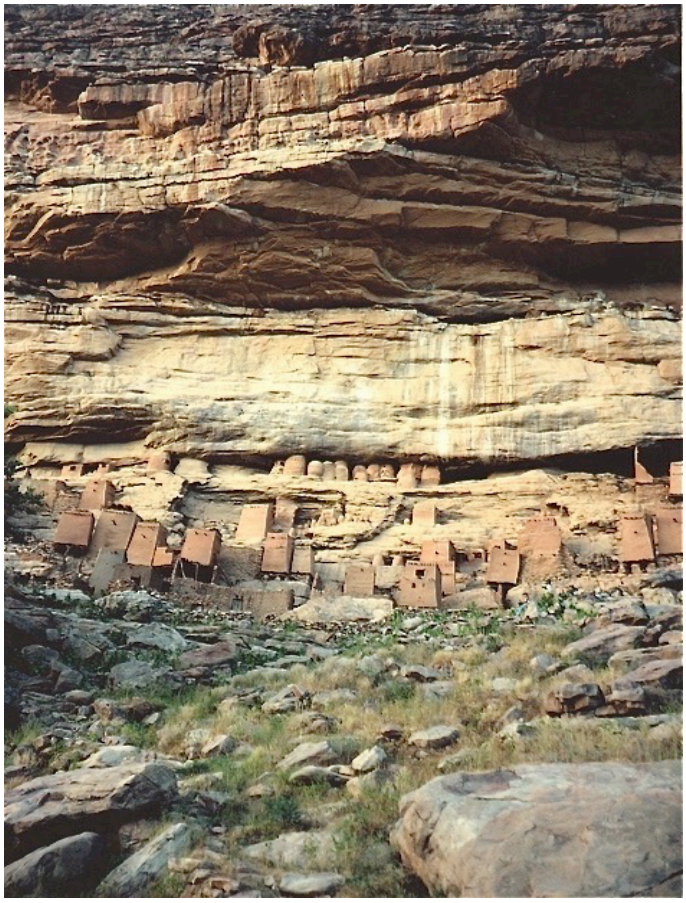

Byn Telis tellemgrottor. Mot klippan står bevaringskärl som förr användes till att bevara säd och frön i. Grottorna används idag som begravningsplatser. Kvarlevorna hissas upp med hjälp av rep.

Vilka är dogonfolket?

Dogonfolket kom troligen från området Mande västerifrån på 1300-talet på flykt undan islam. De spred sig då runt Badiagaraklippan där de kunde skydda sig. Området var redan bebott, som man tror, av ett pygméfolk, som dogonerna kallade för *tellem* (på dogo betyder tellem ”de som redan fanns på plats”). Dessa var jägare och levde troligtvis i grottor urgröpta ur klippan. Vissa arkeologer anser att grottorna närmast användes för sädesförvaring, men också som flyktplatser när de attackerades utifrån. Grottorna tjänstgjorde också som begravnings- och kultplatser för ceremonier, vilket ännu idag praktiseras av dogonerna. Enligt dogonfolkets beskrivningar var dessa tidigare människor kortväxta och röda. Dogonerna är jordbrukare och började skövla skogen för att bryta åkermark. De flesta forskare anser att dessa två folkslag levde sida vid sida, men när tellemfolkets jaktmarker förstördes blev de tvungna att bege sig till norra Burkina Faso där deras ättlingar kallas för kurumbafolket.

År 1970 fastställde holländska arkeologer genom en kol-14-datering att de äldsta lämningarna i sädesmagasinen i närheten av Sangabyn härrör från 300-talet f.v.t., från den så kallade Toloykulturen.

När fransmännen koloniserade västra Afrika 1893 dröjde det ända till 1920 innan de lyckades inta Dogonlandet vid slaget i Tabi. Franska missionärer började verka i området. Ett missionscentrum och en liten kyrka finns i Bandiagara. På 1930-talet etablerade sig amerikanska missionärer i Sanga. Varken islam eller kristendom har haft någon större inverkan på dogonernas levnadsvanor.

– Text och bild: Tarja Salmi-Jacobson